

Tunnehistoriasta kohti neurohistoriaa

Rob Boddice:

The History of Emotions. Manchester University Press 2018. 264 s. ISBN 978-1-7849-9428-0.

Kun tunnehistoria vakiintui historiantutkimuksen alaksi 2000-luvun alussa, tunnehistorioitsijat suhtautuivat yleensä torjuvasti nopeasti kehittyneen aivotutkimuksen yleistäviin käsityksiin tunteista. Historioitsijat nimitäin etsivät ja löysivät ajallisia tunnemuutoksia niin normeissa, käsitteissä, ilmaisussa kuin kokemuksessa. Pohjimmiltaan sosiaaliseen konstruktivismiin sitoutunut näkökulma vaikutti olevan ristiriidassa neurotieteiden edustaman luonnontieteellisen, universalistisen tunnekäsityksen kanssa. Sitä määrittivät perustunteet kuten pelko tai inho, joiden historiallisuudesta eivät luonnontieteilijät perustaneet. Toisaalta aivotutkijat myös murskasivat omilla menetelmillään arkiajatteluun 1800-luvulla piintyneen järki–tunne-kahtiajaon, minkä keinotekoisuuden ihmistieteilijät olivat jo aiemmin huomioineet.

Vastakkainasettelua tunnehistorian ja aivotutkimuksen välillä korostivat maallikoille suunnatut neurotieteiden populaariteokset, joiden kautta esimerkiksi käsitys määrättyjen perustunteiden sijoittumisesta tiettyihin aivojen osiin sai jalansijaa populaaritieteellisessä keskustelussa. Näin aivot ja mieli muuttuivat synonyymeiksi, joiden avain oli yhden tieteenalan hallussa. Historioitsijat sen sijaan hakivat teoreettista tukea päätelmilleen lähitieteistä, kuten antropologiasta tai kognitiivisesta psykologiasta. Edellinen korosti tunteiden kulttuurisidonnaisuutta, jälkimmäinen puolestaan auttoi vapauttamaan tunteet alitajunnasta tietoisiksi

”ajatuksiksi”. Kumpikin näkökulma tuki ymmärrystä tunteiden historiallisuudesta.

2000-luvun ensivuosisikymmenellä historioitsija Daniel Lord Smail alkoi toteuttaa neurohistoriaksi tai ”syvähistoriaksi” (*deep history*) nimeämäänsä projektia yhdistämällä evoluutiobiologian ja aivotutkimuksen oletuksia historiallisen ajan tarkasteluun. Vastaanotto nimenomaan tunnehistorioitsijoiden keskuudessa oli viileä. Syvähistoria näytti edustavan biologista reduktioismia. Sen oletukset ihmisen myötäsyttyisten ominaisuuksien törmäyksestä historiallisen kulttuurievoluution kanssa eivät vakuuttaneet tunteista kiinnostuneiden historioitsijoiden valtavirtaa. Mitä historiallista merkitystä oli esimerkiksi sillä, että saatoimme ymmärtää menneisyyden ihmisten aivo- ja hermokemiaa konstruomalla heidän kokemusmaailmaansa lähteiden avulla? Näkökulma muistutti usein tiedotusvälineiden tiedeuttisoinnissa esitettyä vertausta nykyihmisen vaikeuksista sopeutua itse muovaamiinsa yhteiskuntiin, tämä kun kantoi vielä kivikauden perimää. Siten ihmisen perimäinen tarkoitus oli edelleen elää metsästäjä-keräilijänä.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana aivotutkimuksen piirissä on kuitenkin alettu korostaa muovautuvien eli neuroplastisten aivojen ja ympäristön välistä vuorovaikutusta. Esimerkiksi neurotutkija Lisa Feldman Barrettin vaikutusvaltaisen idean mukaan tunteita olisi syytä lähestyä biokulttuurisina ilmiöinä. Ne ovat osaltaan opittuja ja monesti kontrolloitavia sekä kokonaisvaltaisia ruumiillisia kokemuksia, biokulttuurisia konstruktioita. Ihmisten tunteiden monitahoinen psykologinen merkitys avautuu vain suhteessa elettyyn ympäristöön. Vastakkainasettelu kulttuurin ja biologian välillä vaikuttaa turhalta. Sosiaaliset neurotieteet ovat viritäneet yhteistyötä esimerkiksi antropologien ja aivotutkijoiden välille. Biokulttuurinen näkökulma on avannut oven myös tunnehistorian suuntaan, vaikka mitään ryntäystä ei olekaan vielä nähty. Avainsanana tässä näkökulmassa on kokemus. Entä jos aivot (eli mieli) on historiallisesti muovautunut kokonaisuus? Miten tämä näkyy tunnekokemuksen ajallisessa muutoksessa? Kuinka yhdistää biologista tai geneettistä jatkuvuutta ajallis-kulttuuriseen vaihteluun ilman, että ajaudutaan takaisin luonto-ympäristö-kahtiajakoon?

Tuottelias historioitsija Rob Boddice on toistaiseksi näkyvimmin profiloitunut biokulttuurisen tunnehistorian puolestapuhujana. Hänen teoksensa *The History of Emotions* (2018) esittelee kattavasti tunnehistorian menetelmiä ja teoriaa. Hänen oma panoksensa keskusteluun löytyy nimenomaan vuoropuhelusta sosiaalisten neurotieteiden kanssa, mutta kirjassaan hän esittelee kattavan läpileikkauksen vakiintuneemmistakin tunnehistorian teoriaperinteistä ja suuntauksista. Viime vuosien tutkimusta avaavan ja kriittisen synteessin kohteiksi nousevat niin tunnesanat ja -käsitteet kuin jo vakiin-

tuneet tunnehistorian jargoniksi muuttuneet ideat tunneyhteisöistä, -tyyleistä tai -regiimeistä. Boddice kuvaa myös viimeaikaista tutkimusta tunteiden ja paikkojen sekä objektien suhteesta. Kirjan varsinainen tuore teoreettinen anti koskee kuitenkin tunnekokemusta, aisteja ja neurotieteitä, vaikka se muodostaa vain yhden teoksen luvuista.

Aiemmin muun muassa kivun historiaa tutkineen Boddicen biokulttuurinen näkökulma korostaa tunnekokemuksen muovautuneisuutta ja vivahteikkautta sekä sen kehollisuutta ja aistimellisuutta. Perustunteet ja biologia eivät määrää tunnekokemusta, liioin ei tunteiden vaihtelua ole hedelmällistä selittää silkalla kulttuurierolla. Biokulttuurisen näkökulman mukaan kulttuuri ei voi olla ihmiskehosta irrallinen merkitysten verkko, vaan kudelma aivoihin, hermoihin ja kehoihin piirtyneitä rakenteita. Nämä muutokselle eri tavoin alttiit ruumiilliset mielen rakenteet muovaavat tai rakentavat puolestaan ympäristöä ja kulttuurituotteita eri tavoin. Sosiaalinen ja biologinen ihminen ovat erottamaton kokonaisuus. Tunteet muuttuvat ajassa, sillä ihminen muuttuu ajassa. Biologia asettaa epäilemättä rajat ihmisen kokemukselle, mutta näiden venyvien rajojen sisällä muovautuvat aivot ja epigenetiikka vastaavat muuttuvan ympäristön haasteisiin. Yksikään ihminen ei ole koskaan elänyt erossa kulttuurista, siksi esikulttuuristen affektien osoittaminen ei ole tunnehistoriallisesti oleellista.

Ajatus ei toki ole uusi. Esimerkiksi psykohistoria tai juuri neurohistoria ovat viittoneet tähän suuntaan, joskin niiden näkökulma on monesti korostanut ihmismielen universaaleja piirteitä. Tunnehistorian biokulttuurinen näkökulma puolestaan säilyttää muutosta ja muovautuvuutta alleviivaavan otteen historiaan. Boddice toisin sanoen korostaa kulttuuria, vaikka välttää sen eksplisiittistä ilmaisu. Boddice välttelee biologian ja kulttuurin vastakkainasettelua välillä niin tarmokkaasti, että toisinaan länsimaiseen, vanhanaikaiseen järki–tunne-dikotomiaan kasvanut (lue: aivonsa muovannut) lukija kaipaa konkretiaa. Jos biokulttuuri viittaa jatkuvaan ihmiskehon ja ympäristön väliseen dynamiikkaan, jossa korostuvat muutos ja nyanssit, kuinka tämä eroaa sosiaalisesta konstruktivismista? Miksi keksiä pyörä uudelleen? Suoraa vastausta ei tarjoilla, mutta ero liittyy muutoksen mekanismiin. Se on ruumiillinen eli biologinen. Ympäristö piirtyy konkreettisesti hermoverkkoihin, muovaa yksilön käsitystä itsestä.

Boddicen näkökulma tunteisiin eroaa tunnehistorian valtavirrasta, joka on keskittynyt yleensä tunnekasitteiden ja -normien muutokseen tai tunteiden poliittisuuteen yleensä joko aate- tai sosiaalihistoriallisesta tulokulmasta. Boddice ei silti ole yksin. Myös eräät muut tunnehistorian varhaiset harrastajat kuten William Reddy ovat siirtyneet pohtimaan aivotutkimuksen teoreettista antia tunnehistorialle. Historiantutkimuk-

sen menetelmiksi ei aivotutkimuksesta tietenkään ole, mutta tunneteoreettiseen keskusteluun neurotieteiden holistinen tunnekäsitys voi tuoda terävyyttä. Boddicen ote ei siis kehota tunnehistorioitsijoita soveltamaan neurotieteiden löydöksiä tai olettamuksia vaikkapa empatian perusyksiköiksi nostetuista peilisoluista historiantutkimukseen sellaisenaan. Se ei välttämättä ole mielekäästä. Kyse onkin dikotomiat murskaavan biokulttuurisen ajattelutavan soveltamisesta menneisyyden ihmisten tutkimiseen. Boddice karrikoi: kenties tulevaisuudessa historioitsijat eivät kysy, mitä rationaaliset ihmiset tekivät tai miten he tunnereagoivat. Sen sijaan he pohtivat, mitä ihmiset tekivät sillä perusteella, että he omasta mielestään onnistuivat olemaan sotkematta tunteita järkeviin päätöksiinsä, tai mikä heidän ”kogmationaalinen” reaktionsa oli? Kysymys on kankeudessaankin kuvaava. Järki–tunne- ja henki–ruumisvastakkainasettelu on syvällä länsimaisessa arkiajattelussa.

Samalla huomaamme, että parjattu neurohistoria ei kenties edustakaan tunnehistorian vastakohtaa. Siltana neuro- ja tunnehistorian välissä toimivatkin juuri sosiaaliset neurotieteet ja ihmisen muovautuva mieli. Hyvän taustan arvioitavalle teokselle tarjoaa Boddicen ja Smailin dialogi neurohistoriasta kulttuurihistorian nykysuuntauksia käsittelevässä kokoomateoksessa *Debating New Approaches to History* (toim. Marek Tamm ja Peter Burke, Bloomsbury 2018). Tutkijat asettuvat jopa yllättävän lähelle toisiaan. Periaatteellinen mielipide-ero liittyy käsitykseen ihmiskehon myötäsytntyisistä ominaisuuksista. Tunnehistorioitsija ei halua rajoittaa itseään lyömällä ominaisuuksia lukkoon, neurohistorioitsija ei pohjimmitaan näe muuta vaihtoehtoa.

Tuomas Tepora, dosentti
Helsingin yliopisto